

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนารูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร 2) ประเมินรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร การวิจัยแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 พัฒนารูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร และระยะที่ 2 ประเมินรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 ท่าน เพื่อตรวจสอบองค์ประกอบการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 2 ฉบับ คือ 1) แบบสอบถามความคิดเห็น สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาดนตรีไทยในโรงเรียน 2) แบบประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร ได้องค์ประกอบหลัก 6 องค์ประกอบ และตัวชี้วัด จำนวน 45 ตัวชี้วัด ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ตามลำดับต่อไปนี้

สรุปผลการวิจัย

ผลการดำเนินการวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร มีดังนี้

1. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร
องค์ประกอบหลัก 6 องค์ประกอบ และตัวชี้วัด จำนวน 45 ตัวชี้วัด ดังนี้
 - 1.1 องค์ประกอบที่ 1 ด้านนโยบายของโรงเรียน ประกอบด้วยตัวชี้วัด 5 ตัวชี้วัด
 - 1.2 องค์ประกอบที่ 2 ด้านการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วยตัวชี้วัด 10 ตัวชี้วัด

- 1.3 องค์ประกอบที่ 3 ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ประกอบด้วยตัวชี้วัด 10 ตัวชี้วัด
- 1.4 องค์ประกอบที่ 4 ด้านคุณภาพครู ประกอบด้วยตัวชี้วัด 10 ตัวชี้วัด
- 1.5 องค์ประกอบที่ 5 ด้านการส่งเสริมปัจจัยพื้นฐาน ประกอบด้วยตัวชี้วัด 5 ตัวชี้วัด
- 1.6 องค์ประกอบที่ 6 ด้านการสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนา ประกอบด้วยตัวชี้วัด 5 ตัวชี้วัด

2. ผลการประเมินรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร

ด้านความเหมาะสม

2.1 รูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร

ผู้ประเมินมีความคิดเห็นต่อการประเมินด้านความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2.2 ตัวชี้วัดองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบของรูปแบบการบริหารจัดการเรียนการสอนดนตรีไทย ระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีองค์ประกอบหลัก 6 องค์ประกอบ และตัวชี้วัด จำนวน 45 ตัวชี้วัด มีประเด็นสำคัญที่ค้นพบจากการวิจัยและสามารถนำมาอภิปรายผลของการวิจัยได้ ดังนี้

การพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน หลักการ ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยและสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา การสร้างและการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทย ระดับมัธยมศึกษา พบว่า การส่งเสริมดนตรีไทย คือ การสนับสนุนช่วยเหลือในการสอนและการจัดกิจกรรมทางด้านดนตรีไทยซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสั่งสมมาแต่ในอดีตจนสืบต่อมาถึงปัจจุบัน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้ศึกษากันมาอย่างมีระบบระเบียบ

แบบแผนเช่นเดียวกับศาสตร์สาขาอื่นๆ การสืบทอดวัฒนธรรมทางดนตรี หากไม่ได้รับการยอมรับของสังคมในแต่ละสมัยย่อมสูญเสียชีวิตไปโดยแนวคิดการสืบทอดวัฒนธรรมทางดนตรีนั้น ดังเช่น วิเชียร กุณธัตต์ (2548: 28) ได้แบ่งแนวคิดไว้ ดังนี้ 1) จะต้องมีการสะสมและสืบทอดมาโดยไม่ขาดตอน ขาดระยะ 2) ต้องไม่ปล่อยให้มืออยู่อย่างไรก็คงมืออยู่อย่างนั้น หรือหายตกลงไปตามกาลเวลา แต่ตรงกันข้ามจะต้องพยายามคิดค้นให้มีแปลกใหม่เพิ่มเติมจากของเดิมอยู่เสมอและต้องให้เข้ากันด้วยดีกลมกลืนกับของเก่าด้วย 3) จะต้องส่งเสริมเผยแพร่ไปในหมู่ของชนชาติตนเองและถ้าสามารถทำได้ก็ให้เผยแพร่ไปถึงชนชาติอื่นทั้งใกล้และไกลด้วยก็ยิ่งดี และ 4) จะต้องปรับปรุงและแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพและสิ่งแวดล้อมเฉพาะหน้าและเหตุการณ์ในปัจจุบัน ดนตรีไทยเป็นศิลปวัฒนธรรมด้านดนตรีประเภทหนึ่งที่เกิดจากภูมิปัญญาไทย การเรียนรู้ การถ่ายทอด การสืบทอด กลุ่มชาวบ้านได้รับจากพ่อแม่ ญาติ หรือศิลปินในท้องถิ่น รูปแบบการเรียนรู้แตกต่างกัน บางกลุ่มอาศัยเรียนแบบครูพักลักจำ บางกลุ่มมีวงดนตรีเป็นของตนเอง บางกลุ่มเล่นรับจ้างแสดงในงานประเพณีต่างๆ นอกจากนี้ดนตรีไทยยังใช้ประกอบพิธีกรรม ความเชื่อ ประกอบพิธีบวงสรวง เพื่อแสดงความเคารพต่อดวงวิญญาณบรรพบุรุษด้วย ที่สำคัญดนตรีได้รับการสืบทอดต่อเนื่องกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ถึงแม้ไม่มีการเรียนการสอนในโรงเรียนอย่างจริงจัง ดนตรีไทยก็ยังอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน ไม่ได้จางหายไปจากสังคมในชุมชนท้องถิ่น เพียงแต่กระแสเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยีใหม่ กำลังนำเอาวัฒนธรรมใหม่มาแทนที่ การปฏิรูปการเรียนรู้ที่นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น บรรจุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อเป็นการนำมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าเพื่อปลูกฝังให้ประชาชน รู้จักรากเหง้าตัวตนของตนเอง

ดังนั้น การส่งเสริมการเล่นดนตรีไทยเป็นส่วนหนึ่งจัดอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย โดยสังัด ภูเขาทอง (2532: 2) กล่าวไว้ว่า หากศึกษาถึงจุดวิชาการ จะพบว่าดนตรีไทยก็เปรียบเสมือนกระจกที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพของสังคมไทย ค่านิยม พฤติกรรม รวมทั้งจารีตประเพณี อันเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยในอดีตได้เป็นอย่างดี การจัดกิจกรรมการสอนวิชาดนตรีในโรงเรียนก็เพื่อใช้ประสบการณ์ทางดนตรีเป็นเครื่องมือในการร่วมงานกับผู้อื่น มีสมาธิ มีความอดทน มีความรับผิดชอบ รู้จักความงาม ความไพเราะ มีค่านิยมและเจตคติที่ดี ซึ่งในปัจจุบันการเรียนการสอนวิชาดนตรีไทยในสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษาชั้นนั้นโดยส่วนมากผู้บริหารมักจะนำไปรวมอยู่ในหมวดวิชาเลือกเสรี ซึ่งมีผลทำให้มีผู้สนใจเลือกเรียนวิชานี้น้อยมาก เนื่องจากนักเรียนไทยในปัจจุบันได้รับอิทธิพลของดนตรีตะวันตกแทรกซึมเข้าไปในชีวิตประจำวันอย่างมาก อีกทั้งในภาครัฐและเอกชนรวมถึงสื่อมวลชนต่างๆ ไม่ได้เห็นความสำคัญที่จะยกย่องและสนับสนุนวิชาดนตรีไทยอย่างจริงจัง นักเรียนไทยจึงมักจะมองข้ามความสำคัญศิลปะที่เป็นสมบัติของชาติขั้นนี้ไป รวมทั้งนักเรียนที่ไม่มีผู้แนะนำและให้ความรู้ในการเดินเข้าสู่การเรียนวิชาดนตรีไทย จึงทำให้คิดไปว่าหากเรียนวิชานี้ จะต้องได้รับความอับอายด้วยเป็นของโบราณล้ำสมัย ด้วยสาเหตุต่างๆ นี้จึงจำเป็นที่ผู้บริหารของสถาบันการศึกษาต่างๆ ควรให้ความสำคัญ สนใจดูแลอย่างเข้มงวด

โดยคิดหากระบวนการสร้างแรงจูงใจและความศรัทธาให้เกิดขึ้นในนักเรียนที่ศึกษาอยู่ในสถาบัน ซึ่งวิธีการส่งเสริมให้นักเรียนได้เห็นคุณค่าความสำคัญและหันมาเรียนวิชาดนตรีไทย บังเกิดความสัมฤทธิ์ผลมากขึ้น การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรดนตรีไทยจึงเป็นกิจกรรมที่โรงเรียนควรจัดเพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาความรู้ความสามารถทางดนตรีไทยของตนเองให้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ ดนตรีไทยยังสามารถพัฒนาบุคลิกภาพ ความคิดสร้างสรรค์ให้กับนักเรียนอีกด้วย โดยโรงเรียนสามารถจัดให้นักเรียนเหล่านี้ในช่วงเช้า ก่อนเข้านอน พักกลางวัน หลังเลิกเรียน วันหยุด หรือในช่วงปิดภาคเรียน ซึ่งกิจกรรมเสริมหลักสูตรดนตรีนี้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ที่ได้กำหนดวิสัยทัศน์ของการศึกษาไทยที่พึงประสงค์ คือ มีรูปแบบการศึกษาที่ให้ทางออกและทางเลือกที่ดีแก่ทุกคนเพื่อสนองความต้องการ ความสามารถและความถนัด ตลอดจนข้อจำกัดและคุณลักษณะที่แตกต่างของบุคคล (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2. 2549: 56) สอดคล้องกับงานวิจัยของ กัตติกา ตังธนาภานนท์ (2535) ที่ได้ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาดนตรีศึกษาที่มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในส่วนกลาง โดยสอบถามจากผู้บริหารผู้สอนดนตรีศึกษา พบว่าวิชาดนตรีศึกษามีส่วนส่งเสริมสนับสนุนดนตรีไทย โดยนักเรียนได้รับความรู้จากวิชาดนตรีศึกษา ซึ่งเน้นหนักทางทฤษฎีมากกว่าปฏิบัติ และพบว่าความถนัดทางดนตรีไทยของผู้สอนดนตรีศึกษามีผลต่อการเล่นดนตรีไทยของนักเรียน นอกจากนี้ ยังพบว่าอุปสรรคของการเรียนดนตรีไทย คือ ขาดเครื่องดนตรีไทย ขาดครูผู้สอน สถานที่เริ่มมีจำกัด และวิธีการเรียนการสอนวิชาดนตรีไทยใช้วิธีแบบตัวต่อตัว

นอกจากนั้น ทศไฉน อายุเจริญ (2535) ที่ได้ศึกษาเรื่อง สภาพการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ขาดแคลนเครื่องดนตรีไม่ได้รับการแนะนำจากการนิเทศในการใช้และผลิตสื่อการสอนดนตรี ครูดนตรีมีจำนวนไม่เพียงพอ ขาดแคลนตู้เก็บสื่อการสอนดนตรี งบประมาณการผลิตและซ่อมแซมสื่อดนตรีไม่เพียงพอ ไม่มีงบประมาณสำหรับจัดซื้อการสอนดนตรี และครูไม่มีทักษะในการผลิตสื่อดนตรี ส่วน สมบัติ กระจ่างยุทธ (2542) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรดนตรีในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ผลการวิจัยพบว่า ผู้เสริมหลักสูตรดนตรีมีการส่งครูเข้าอบรมประชุม สัมมนาการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรดนตรี แต่มีปัญหาขาดงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ กับจำนวนนักเรียน ขาดห้องที่ใช้ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรดนตรีโดยเฉพาะ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านดนตรีไทย และจากงานวิจัยของ ชัชวาล มะลิซ้อน (2545) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเล่นดนตรีไทยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดน่าน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จระดับมากในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเล่นดนตรีไทย คือ ปัจจัยด้านบุคลากร ผู้บริหารสถานศึกษา ด้านครูผู้รับผิดชอบดนตรีไทย

ด้านนักเรียน และด้านวิทยากรภายนอก ส่วนปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จระดับปานกลาง ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้ปกครอง ผู้ให้การนิเทศ คณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน งบประมาณ ห้องดนตรี เครื่องดนตรี การประกาศและการแข่งขัน เวลาในการฝึกซ้อม การได้รับการสนับสนุนจากชุมชนและผู้ปกครอง

จากเหตุดังกล่าวข้างต้น ทุกองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทย สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร จึงเป็นองค์ประกอบที่ตอบสนองจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทย ระดับมัธยมศึกษาได้เป็นอย่างดี จึงทำให้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทย ระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นรูปแบบที่มุ่งเน้นการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทย ระดับมัธยมศึกษา เป็นสำคัญเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การวิจัยรูปแบบการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยจะเป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานในกระทรวงศึกษาธิการและผู้บริหารโรงเรียนควรนำไปพัฒนา และข้อมูลเหล่านี้เป็นสารสนเทศทางการบริหารการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่จะนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาทางการบริหารจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารโรงเรียน

1. ผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูที่ทำหน้าที่รับผิดชอบการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทย ควรกำหนดเป้าหมาย ส่งเสริมให้นักเรียนแสดงความสามารถ ความถนัดเฉพาะทาง โดยกำหนดเป็นโครงการหรือแผนงานในการพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพมากพอที่จะร่วมการแข่งขันในระดับชาติ
2. ควรพัฒนาโดยใช้ระบบการวัดและประเมินผล โดยประเมินจากการสอบข้อเขียน สอบปากเปล่า สอบสัมภาษณ์ และสอบปฏิบัติ
3. ผู้บริหารควรมีวิสัยทัศน์และมีนโยบายส่งเสริมให้มีกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้านการเรียนการสอนดนตรีไทยอย่างชัดเจน
4. ผู้บริหารควรส่งเสริมพัฒนาให้ครูใช้การวิจัย สื่อนวัตกรรม เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ด้วยการกำหนดเป็นแผนงาน งบประมาณ และติดตามผลของแผนงานนั้นอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะอื่นสำหรับหน่วยงานต้นสังกัด

1. ควรเปิดโอกาสให้โรงเรียนมีการบริหารด้านบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพและคล่องตัว โดยสามารถกำหนดอัตรากำลัง สรรหา บรรจุ จัดจ้าง ส่งเสริมและพัฒนา
2. ควรสนับสนุนงบประมาณให้มากและเพียงพอที่โรงเรียนจะสามารถพัฒนาห้องสมุด แหล่งเรียนรู้ ศูนย์วิทยบริการให้มีสภาพแวดล้อม บรรยากาศเอื้อต่อการให้บริการ มีกิจกรรมที่ส่งเสริม การอ่าน การเรียนรู้และการค้นคว้าอย่างหลากหลาย
3. ควรกำหนดนโยบายให้โรงเรียนที่จัดการศึกษาในระดับเดียวกันเป็นเครือข่ายร่วมพัฒนา ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และระหว่างประเทศ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้จำกัดด้วยระยะเวลา จึงไม่สามารถทดลองรูปแบบการบริหาร การจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร ดังนั้น เพื่อความสมบูรณ์ ครอบคลุม ควรมีการวิจัยและทดลองรูปแบบ การบริหารจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร ต่อไป
2. ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตกรุงเทพมหานคร กับประเทศในกลุ่มอาเซียน
3. ควรมีการวิจัยการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาการสร้างเครือข่ายที่เป็นรูปธรรมและ ให้เกิดความยั่งยืน
4. ควรมีการวิจัยและพัฒนาโปรแกรมการวัดและประเมินผล โดยประเมินจากการสอบ ข้อเขียน สอบปากเปล่า สอบสัมภาษณ์ การลงมือปฏิบัติ
5. จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา เหมาะสมสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ สอดคล้องกับแนวนโยบายการเตรียม ผู้เรียนเข้าสู่สมาคมอาเซียน ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรวิจัยการกำหนดยุทธศาสตร์ในการนำรูปแบบ การบริหารจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพ